

**В І Д Г У К**  
**офіційного опонента**  
**на дисертацію Кочергіної Ірини Анатоліївни**  
**«Особливості емоційної саморегуляції жінок, які зазнали психологічного**  
**насильства в родині», подану на здобуття наукового ступеня**  
**кандидата психологічних наук із спеціальності**  
**19.00.01 – загальна психологія, історія психології**

Проблема насильства в сім'ї займає одне з провідних місць у шереду насильницьких дій щодо права особистості на життєздійснення. Особливо вона постає в ситуації насильства над жінками. Його наслідки мають різні ефекти. Зокрема, психологічне насильство над жінкою в сім'ї модифікує структуру її ціннісних орієнтацій: актуалізуються цінності спілкування та прийняття інших людей. З іншого боку, насильство створює умови хронічної психотравмувальної ситуації. Міжособистісна взаємодія таких жінок ґрунтується на конформних і агресивних тенденціях. Проте найвагомим негативним наслідком домашнього насильства є те, що воно «передається» від покоління батьків до покоління дітей.

У психологічній науці наявні дослідження сімейного насилля, де жорстока поведінка в сімейних стосунках розглядається як неоднорідне багатоаспектне соціально-психологічне явище. Вона детермінована різними факторами ранньої сімейної соціалізації подружжя, параметрами соціально-економічної ситуації та психологічними особливостями особистості жінок. А такі стресогенні чинники сімейного життя, як-от: втрата роботи подружжям, народження дитини в умовах економічних негараздів, протиправна поведінка – постають факторами, що провокують жорстоку поведінку щодо жінки.

Усі ці факти можна розглядати у контексті психічного здоров'я особистості, актуалізуючи проблему захищеності особистості від несприятливих зовнішніх впливів. Виокремлення насильства в сім'ї в самостійну соціальну проблему засвідчує необхідність розроблення системи профілактичних і корекційних заходів. Попри зазначені та вже відомі факти, Ірині Анатоліївни вдалося знайти свій предмет дослідження, що розширив шерек превентивних засобів запобігання психологічному неблагополуччю, чинником якого є психологічне насилля. Йдеться про емоційну саморегуляцію особистості.

Тема дисертації «Особливості емоційної саморегуляції жінок, які зазнали психологічного насильства в родині», її об'єкт, предмет, мета та завдання відповідають спеціальності 19.00.01 – загальна психологія, історія психології. Тема дисертаційного дослідження затверджена рішенням Вченої ради Львівського національного університету імені Івана Франка (протокол № 13(12) від 30 грудня 2015 р.) і узгоджена бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 4 від 25 вересня 2018 року).

Рівень обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, що сформульовані в дисертаційній роботі Кочергіної Ірини Анатоліївна є високим та базується на ґрунтовному аналізі наукових джерел, чітко визначеному об'єкті та предметі дослідження, послідовному викладенні матеріалу дослідження з використанням методів аналізу та синтезу, логічного обґрунтування матеріалу. Достатньою є й джерельна база дослідження, що налічує 261 найменування (з них 89 іноземними мовами – англійською та польською). Загальний обсяг дисертації становить 281 сторінку, основна частина якої викладена на 177 сторінках. Текст дисертації містить 13 рисунків та 24 таблиці. Додатки розміщено на 75 сторінках.

Емпірична частина дослідження виконана на високому науковому рівні з використанням сучасних методів, що дозволили виокремити особливості в емоційній саморегуляції жінок, які різною мірою зазнали психологічного насильства в родині, чітко їх структурувати та порівняти з жінками, що не зазнавали насильства. Окрім цього, завдяки кластерному аналізу здобувачка узагальнила відмінності та психологічні особливості жінок з різними типами емоційної саморегуляції при психологічному насильстві в родині: адаптивним, спонтанним та емоційно нестійким. Надалі це може стати базою для розроблення рекомендацій щодо роботи з жінками-жертвами психологічного насильства, завдяки актуалізації вмінь керувати, впливати та змінювати свій емоційний стан. Їх аналіз дає підстави погодитися з дослідницею, що, зрештою, вони сприятимуть підвищенню рівня їхнього психологічного благополуччя та якості життя.

Запропонована здобувачкою методика для дослідження психологічного насильства над жінками в родині пройшла необхідну процедуру верифікації. А отже, з огляду на представлені у роботі результати апробації, методика є валідною

та надійною.

Перелічені мною емпіричні досягнення стали засадничими для виокремлення наукової новизни. Деякі з них є новими стосовно психологічних досліджень особливостей жінок, що зазнали психологічного насильства у родині, з боку батьків, сиблінгів, прабатьків, чоловіка та його родини, дітей. Інші – поглиблюють уявлення про психологічне насильство як деструктивний психологічний вплив, який має негативні наслідки, а тому потребує залучення додаткових ресурсів для його усунення. З огляду на це виокремлена типологія емоційної саморегуляції жінок, які зазнали психологічного насильства у родині, є вельми доречною та спонукає задуматися про необхідність формування емоційного інтелекту засобами саморегуляції.

Наукові результати дисертації формують її практичну значущість. Так, запропонована здобувачкою модель емоційної саморегуляції жінок, які зазнали психологічного насильства, може стати засадничою для розроблення фахівцями стратегій психологічної (психоконсультаційної, психоедукаційної, психокорекційної) та соціально-реабілітаційної роботи. До того ж результати дослідження можуть стати частиною програми психологічної підтримки, яка здійснюється центрами допомоги особам, що стали жертвами насильства та будуть корисними при створенні психокорекційних та психотерапевтичних програм оволодіння прийомами і техніками емоційної саморегуляції в складних життєвих ситуаціях. Як видно з тексту дисертації, частина результатів уже впроваджена. Зокрема: у практичну роботу Центру соціально-психологічної допомоги у Львівській області, що засвідчує довідка № 8 від 22.01.2019; Яворівського районного центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (довідка № 54 від 05.02.2019). Окрім цього, теоретичний та емпіричний матеріал застосовується в освітньому процесі Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (довідка № 102 від 04.02.2019) при викладанні курсів «Психологія здоров'я», «Психологічна допомога у кризових та екстремальних ситуаціях», «Психологічне консультування».

Отримані здобувачкою результати дослідження достатньо презентовані у наукових та наукометричних фахових виданнях. Вважаю, що 18 одноосібних публікацій цілком достатньо для того, щоб сформувався повне уявлення про

зміст представлених у дисертації положень.

Автореферат дисертації Кочергіної Ірини Анатоліївни за змістом є ідентичним основним положенням дисертації та оформлений відповідно до чинних вимог МОН України.

Попри позитивну оцінку наукових результатів дисертації вважаємо за необхідне вказати на деякі зауваження та висловити побажання:

1. У дисертації саморегуляція особистості аналізується з позицій діяльнісного, системного, системно-функціонального, когнітивного, мотиваційного та ресурсного підходів. Проте не зовсім зрозуміло, якої концепції дотримується автор, розробляючи теоретичну модель емоційної саморегуляції особистості, що зазнала психологічного насильства.

2. Невизначеність щодо методологічних засад розгляду саморегуляції можливо послужила причиною деяких не зовсім коректних трактувань. Зокрема, на с.60-61 йдеться про те, що «емоційна саморегуляція не виступає інструментом придушення негативних переживань, а є *зміною цих переживань* на такі, що сприяють оптимізації свого стану». За такого трактування «саморегуляція» як процес ототожнюється із «зміною» як результатом.

Далі, на с.35 вказано на «соціальні обставини життя як чинник емоційної саморегуляції»? Загалом у тлумачному академічному словнику української мови чинник трактується як «... умова, рушійна сила, причина будь-якого процесу». Водночас, сторінкою раніше констатовано, що емоційна регуляція спрямована на усунення причин емоційного дискомфорту, «розв'язання внутрішнього мотиваційного конфлікту» (с. 34). На с. 60 є таке твердження: «Об'єктами емоційної саморегуляції виступають негативні переживання та пов'язане з ними відчуття душевного дискомфорту...». То можливо чинником постає мотиваційний конфлікт, породжений соціальними обставинами життя, що спричинив виникнення емоційного дискомфорту? Тоді доречно говорити про соціальне середовище як *умову*, що актуалізує особистісну саморегуляцію з її різновидом емоційною саморегуляцією? Адже між соціальним середовищем (як умовою) і емоційною саморегуляцією (як процесом) є низка проміжних ланок, як от: цінності суспільства – особистісні цінності – смислова дія з узгодження суспільних і особистісних цінностей – стан емоційного комфорту/дискомфорту –

емоційне реагування. Авторка на с. 35 вказує, що «... соціальне середовище виступає творцем тих норм, згідно яких відбувається регуляція емоційної сфери».

3. Наступне зауваження стосується репрезентативності отриманих результатів. Так, одним із показників успішності експериментального дослідження є його валідність: внутрішня і зовнішня. Якщо внутрішня валідність проведеного констатувального експерименту не викликає сумнівів, то зовнішня, яка засвідчує можливість екстраполяції результатів на генеральну сукупність, тобто на усіх жінок, що потерпають від психологічного насильства у родинах, потребує уточнень. З досліджуваних яких регіонів України чи можливо поза її межами формувалася вибірка? До того ж в узагальненнях мало описані соціально-демографічні характеристики жінок, що зазнали психологічного насильства.

4. На с. 48 ви пишете: «Варто розрізнити образливу ситуацію та почуття образи. Образлива ситуація виникає внаслідок свідомого, навмисного виразу неповаги щодо іншої людини. Почуття образи – це емоційна реакція на несправедливе ставлення до себе. З'являється тоді, коли людина *усвідомлює*, що її незаслужено принижують. Образа стає формою психологічного насильства коли почуття образи виникає внаслідок *об'єктивної образливої ситуації*». Що ви розумієте під словосполученням «об'єктивна образлива ситуація», об'єктивна як закономірна, виправдана щодо проступку об'єкта насильства? То чи можна «образу» на вказану, наприклад, наставником, вчителем помилку (для учня це може бути образлива ситуація, що винила на об'єктивний факт) розглядати як психологічне насильство?

5. Аналіз виокремлених здобувачкою напрямків роботи для психологів та соціальних працівників в ситуації насильницьких дій (с. 175) засвідчує акцентування на допомозі жертві насилля. Проте важливо розуміти, що насильство не є одностороннім процесом. Є суб'єкт насильства, що здійснює насильницькі дії, і є об'єкт насильства, проти кого здійснюється насилля. А тому дії з попередження насильства повинні стосуватися обох сторін, з опертям на розуміння причини насильства людей один над одним, тим паче, в сім'ї, де люди разом проводять значну частку свого життя. То, можливо, слід було б запропонувати рекомендації щодо напрямків профілактики поведінки «насильника»?

Хочу зауважити, що наведені вище зауваження засвідчують складність обраної І.А. Кочергіною теми дослідження, а тому їх не потрібно розглядати з позиції знецінення її результатів. Дисертація є цікавою, інформативною та обґрунтованою науковою роботою, що містить всі необхідні елементи, розміщені у визначеній послідовності. Представлене до захисту дослідження відповідає всім необхідним вимогам п.п. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ №656 від 19.08.2015 та №1159 від 30.12.2015.

З огляду на сказане вважаю, що дисертація «Особливості емоційної саморегуляції жінок, які зазнали психологічного насильства в родині» є завершеним науковим дослідженням, результати якого доповняють концептуальні положення усвідомленої саморегуляції, самосуб'єктної регуляції особистості з урахуванням засадничих положень теорії довільної активності та самоактивності людини. А її автор, Ірина Анатоліївна Кочергіна, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук із спеціальності 19.00.01 – загальна психологія; історія психології.

**Офіційний опонент:**

**доктор психологічних наук, професор,  
професор кафедри практичної психології  
Дрогобицького державного педагогічного  
університету імені Івана Франка**

**І. М. Галян**